

Joanna Falkowska

Idee pedeutologiczne w szkole lwowsko-warszawskiej

Studia Paedagogica Ignatiana. Rocznik Wydziału Pedagogicznego Akademii
"Ignatianum" w Krakowie 19/2, 299-308

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

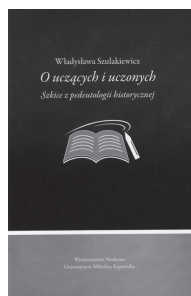
Joanna Falkowska
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Idee pedeutologiczne w szkole lwowsko-warszawskiej

Władysława Szulakiewicz,
O uczących i uczonych: szkice z pedeutologii historycznej,
Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2014, ss. 276.

Pedeutological Concepts in the Lviv-Warsaw School

Władysława Szulakiewicz,
O uczących i uczonych: szkice z pedeutologii historycznej,
Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2014, pp. 276.

Książka pt. *O uczących i uczonych* Władysławy Szulakiewicz¹ ukazała się nakładem Wydawnictwa Naukowego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Zamierzeniem Autorki tej publikacji było odczytanie

¹ Władysława Szulakiewicz – historyk oświaty i wychowania, kierownik Katedry Historii Myśli Pedagogicznej Wydziału Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, przewodnicząca Zespołu Historii Wychowania KNP, wiceprezes Towarzystwa Historii Edukacji (od 2008). Autorka m.in. takich publikacji jak: *Władysław Sereżyński. Studium z dziejów pedagogiki galicyjskiej*, Rzeszów 1995; *Wanda Bobkowska (1880–1948). Szkic z historii polskiej historiografii edukacyjnej*, Rzeszów 1998; *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1918–1939. Studium historiograficzne*, Toruń 2000; „Rozprawy z Dziejów Oświaty” (1958–2002). *Studium z historii czasopisma*, Toruń 2004; *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1944–1956*, Kraków 2006; *Historia oświaty i wychowania w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza*, Warszawa 2007; *Pedagogika Toruńska. Od katedry do wydziału* (współautorka), Toruń 2009; *Stanisław Lempicki – twórca lwowskiej szkoły historii wychowania*, Toruń 2012. Redaktor naczelna serii „Pedagogika toruńska”. Główne nurty badań: polska historiografia edukacyjna, historia myśli pedagogicznej, biografistyka pedagogiczna, metodologia badań historyczno-oświatowych.

myśli pedeutologicznej w Szkole Lwowsko-Warszawskiej². W pracy zaprezentowano portrety wybitnych twórców polskiej humanistyki, w perspektywie pojmowania przez nich służby nauczycielskiej. Ponadto ukazano style pracy pedagogicznej wybitnych uczonych, nauczycieli akademickich, którzy łączyli pracę naukową z działalnością dydaktyczną i oświatową. Ważną częścią publikacji jest także próba ukazania istoty relacji mistrz – uczeń. Autorka podkreśliła również, że istotnym elementem łączącym bohaterów tego opracowania jest wspólny rodowód akademicki i tworzenie przez nich szkoły naukowej skupiającej wielu równie cenionych uczniów. Do grona tych wybitnych uczonych Szulakiewicz zaliczyła Kazimierza Twardowskiego, Ludwika Jaxa-Bykowskiego, Tadeusza Czeżowskiego oraz Izydorę Dąmborską.

Autorka opracowania podejmując próbę rekonstrukcji portretów pedagogicznych wykorzystała bardzo wiele wartościowych źródeł. Do najważniejszych z nich należy zaliczyć źródła wspomnieniowe. To dzięki ich analizie możliwe było uchwycenie i oddanie istoty relacji mistrz – uczeń. Warto w tym miejscu wymienić choćby *Dzienniki* Twardowskiego. Szulakiewicz sięgnęła też do źródeł archiwalnych (w tym do korespondencji i spuścizny uczonych), a także rękopiśmiennych. Ponadto skorzystała z wielu opracowań, w których znajdują się odniesienia do życia i działalności przywoływanych przez Autorkę postaci.

O uczących i uczonych to praca składająca się z Przedmowy, pięciu rozdziałów oraz Zakończenia. Ciekawym i ważnym dopełnieniem publikacji są dwa Aneksy. Na pierwszy składają się fotografie i dokumenty dotyczące życia i działalności uczonych. W drugim z kolei zebrano niektóre myśli obrazujące istotę bycia nauczycielem, mistrzem i uczniem. Warto podkreślić, że są to teksty nie tylko bohaterów niniejszej pracy, ale także innych, wybitnych przedstawicieli humanistyki³.

² Szkoła lwowsko-warszawska – grupa filozofów polskich działająca w pierwszej połowie XX wieku, hołdująca analizie filozoficznej języka jako metodzie filozoficznej, znana przede wszystkim z osiągnięć logicznych. Nazwy „szkoła lwowsko-warszawska” użył prawdopodobnie po raz pierwszy Kazimierz Ajdukiewicz w adresie powitalnym do uczestników Kongresu Filozofii Naukowej w 1935 roku w Paryżu. Początki szkoły wiążą się z działalnością Kazimierza Twardowskiego. Patrz: J. Woleński, *Filozofia szkoły lwowsko-warszawskiej*, Wrocław 1986; tenże, *Szkoła Lwowsko-Warszawska w polemikach*, Warszawa 1997.

³ Wśród autorów tekstów zamieszczonych w Aneksie znajdujemy m.in. Hansa-Georga Gadamera oraz Fryderyka Nietzschego.

Rozdział pierwszy pt. „Światopoglądy pedeutologiczne” (s. 15–26) ma charakter wprowadzający w problematykę pracy. Autorka poświęciła go rozważaniom nad istotą światopoglądu, w tym pedeutologicznego. Przywołała w nim prace m.in. Józefa Marii Bocheńskiego, Narcyza Łubnickiego, Henryka Elzenberga czy Kazimierza Sośnickiego. W dalszej części rozdziału pierwszego Szulakiewicz zastanawia się nad istotą i źródłami światopoglądu pedeutologicznego. Jej rozważania mają zatem na celu przybliżenie specyfiki myślenia o nauczycielu. Autorka stawia także ważne i ciekawe pytania, które dotyczą światopoglądu pedeutologicznego. Zastanawia się jaki wpływ na poglądy pedeutologiczne miało doświadczenie wyniesione z edukacji czy uznawany przez nauczycieli system wartości. Jak poszczególni nauczyciele traktowali łączność badania i nauczania? Jakie znaczenie przypisywano wzorom prezentowanym przez mistrzów i czy kontynuowano ich dzieło? To tylko niektóre z kluczowych pytań, które pozwoliły Autorce na zrekonstruowanie przykładowych portretów nauczycieli. Warto też zaznaczyć, że Szulakiewicz portrety te traktuje jako przykład i przejaw określonego światopoglądu pedeutologicznego.

Rozdział drugi, najobszerniejszy, pt. „Kazimierz Twardowski – nauczyciel uczonych i nauczycieli” (s. 27–101) został poświęcony temu wybitnemu uczonemu. Kazimierz Twardowski drogę edukacyjną rozpoczął w słynnym gimnazjum Theresianum w Wiedniu⁴. Następnie podjął studia na Uniwersytecie Wiedeńskim – od 1889 roku studiował filozofię m.in. pod kierunkiem Franza Brentano⁵. Doktorat z filozofii uzyskał w roku 1891 na podstawie pracy *Idee und Perception* przygotowanej pod opieką naukową Roberta Zimmermanna⁶. Trzy lata później odbyło się kolokwium habilitacyjne,

⁴ Kazimierz Twardowski osiągał bardzo dobre wyniki w nauce, zdobywał wiele nagród i wyróżnień. Maturę zdał z wynikiem bardzo dobrym, co pozwoliło mu na kontynuowanie edukacji na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Wiedeńskiego.

⁵ R. Jadcak, *Kazimierz Twardowski – twórca szkoły lwowsko-warszawskiej*, Toruń 1991, s. 11; Franz Brentano (1838–1917) – psycholog, socjolog oraz filozof niemiecki, miał wpływ na kształtowanie się fenomenologii Edmunda Husserla. Jego poglądy były bliskie reizmowi. Autor dzieła pt. *Psychologia z empirycznego punktu widzenia* (1874).

⁶ R. Jadcak, *Kazimierz Twardowski – twórca szkoły lwowsko-warszawskiej*, dz. cyt., s. 12; R. Zimmermann był promotorem pracy Twardowskiego, gdyż Brentano w tym czasie był docentem prywatnym, dlatego nie mógł prowa-

a w 1895 roku zapadła decyzja o mianowaniu Twardowskiego profesorem nadzwyczajnym filozofii na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Lwowskiego⁷. Ten wybitny filozof dał się poznać swym studentom jako wymagający nauczyciel⁸. Autorka stwierdza, że zarówno sama jego osoba, jak i jego działalność naukowa, były niezwykle inspirujące dla wielu jego słuchaczy. Wystarczy wspomnieć choćby J. Łukasiewicza, S. Leśniewskiego, T. Kotarbińskiego czy T. Czeżowskiego. Wysoki poziom prowadzonego przez profesora seminarium filozoficznego i wymogi, jakie musieli spełniać jego uczestnicy, sprawiały, że często druga z kolei praca seminaryjna miała charakter samodzielnej rozprawy naukowej⁹. Szulakiewicz podaje, że Twardowski był inspiratorem nie tylko dla swych uczniów, ale także innych uczonych-filozofów¹⁰. Bowiern naucazenie filozofii było jednym z ważniejszych zadań życiowych profesora Twardowskiego. Podtrzymywał także zarówno osobiste, jak i listowne kontakty z całą plejadą polskich uczonych reprezentujących różne specjalności. Byli wśród nich: F. Gabryl, J. Kallennach, B. Dembiński, L. Finkel, A. Szcówna, J. Kasproicz, S. Witkiewicz, R. Ingarden oraz S. Łempicki¹¹. Nawet po przejściu w stan spoczynku utrzymywał bliskie stosunki ze swymi byłymi uczniami. Angażował się w organizację wyjazdów zagranicznych, redagował rozprawy doktorskie i habilitacyjne. Z pomocy i wsparcia swego mistrza skorzystali tacy uczniowie jak: W. Auerbach, L. Blaustein, I. Dąmbska, M. Kreutz, H. Mehlberg, T. Witwicki, K. Ajdukiewicz. Ostatni etap życia i twórczości Twardowskiego to czas, gdy profesor utrzymywał kontakt ze swymi uczniami i światem naukowym głównie dzięki korespondencji. Zachował się bogaty zbiór listów między tym wybitnym filozofem a jego uczniami, m.in. z W. Witwickim, T. Kotarbińskim, T. Czeżowskim, S. Błachowskim, Z. Zawirskim, W. Tatarkiewiczem. Z pewnością są one dowodem

---

dzić prac doktorskich.

⁷ Tamże, s. 13–14.

⁸ Tamże, s. 15.

⁹ Tamże, s. 14.

¹⁰ Wypada powiedzieć, że utrzymywał kontakty z profesorami uczelni niemieckich (głównie z okresu swych studiów na Uniwersytecie Wiedeńskim), m.in. z A. Hoflerem, J. Kleibigiem, A. Martym, H. Schmidkunzem czy A. Meinongiem.

¹¹ Tamże, s. 23, 27.

wielkiego autorytetu, jakim cieszył się Twardowski w polskim środowisku filozoficznym¹². Autorka opracowania stawia też pytania o światopogląd pedeutologiczny tego uczonego. Stwierdza, że był on wielkim nauczycielem i to nie tylko filozofii¹³. Natomiast program powinności nauczyciela akademickiego zawarł w wystąpieniu pt. „O dostojęństwie uniwersytetu”¹⁴. W myśl słów profesora, ma on za zadanie przede wszystkim stać na straży prawdy obiektywnej. Być jej niezależnym przedstawicielem i głosicielem. Zdawał on sobie także sprawę, że nie jest to łatwe zadanie. Wymaga bowiem nie tylko odpowiednich kwalifikacji intelektualnych, ale także hartu ducha i silnego charakteru. Ponadto należy kierować się w swojej aktywności pedagogicznej określonymi wartościami. Należą do nich: umiłowanie pracy i sprawiedliwość. Dla Twardowskiego nauczyciel to także osoba świadoma tego, że spoczywać będzie na niej szereg powinności (prowadzenie badań, wychowanie, nauczanie), jak również i tego, że będzie się kierować w swej pracy pewnymi zasadami. Szulakiewicz wskazuje także, że dla tego uczonego niezwykle istotna była też kwestia tzw. osobistego oddziaływania. Wyróżniła ona trzy jego elementy: przywiązanie i zaufanie uczniów, powagę nauczycielską oraz zachęcanie uczniów do nauki. Równie ważną zasadą formułowaną przez Twardowskiego była zasada równego traktowania wszystkich uczniów. Także szkole przypisywał określone zadania. Wśród nich przede wszystkim wychowanie, a więc wyrabianie charakteru uczniów. Stąd też płyną konkretne zadania dla nauczycieli. Trzeba także zauważyć, co też robi Autorka, że dla Twardowskiego zawód nauczyciela to posłannictwo, a kreśląc jego powinności robił to z perspektywy znaczenia instytucji edukacyjnych, a więc szkoły i uniwersytetu.

Rozdział trzeci nosi tytuł „Ludwik Jaxa-Bykowski – pedagog zaangażowany” (s. 105–146). Ludwik Jaxa-Bykowski był polskim pedagogiem, antropologiem, biologiem, a także działaczem politycznym¹⁵.

¹² K. Ajdukiewicz, *Pozanaukowa działalność Kazimierza Twardowskiego*, „Ruch Filozoficzny” 1959, t. 19, nr 1–2, s. 30.

¹³ W. Szulakiewicz, *O uczących i uczonych. Szkice z pedeutologii historycznej*, Toruń 2014, s. 47.

¹⁴ K. Twardowski, *O dostojęństwie uniwersytetu*, Poznań 1933.

¹⁵ J. Sobański, *Skazany na zapomnienie. Szkic poświęcony pamięci profesora Ludwika Jaxy-Bykowskiego*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1994, nr 3–4, s. 129–150; W. Szulakiewicz, *Problemy ideałów wychowania i ustroju szkolne-*

Autorka przybliżając kilka faktów z biografii Jaxy-Bykowskiego wskazała na jego studia na Uniwersytecie Lwowskim i zainteresowanie pedagogiką oraz filozofią, której słuchał m.in. u Twardowskiego. W życiu zawodowym także miał okazję zetknąć się z Twardowskim, jak i Kazimierzem Sońnickim. Ponadto był członkiem Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych, współpracownikiem i redaktorem pisma „Muzeum”. Ważnym etapem jego życia był czas, który spędził na Uniwersytecie Poznańskim. Od 1927 roku stał na czele Katedry Pedagogiki. Pełnił też obowiązki Dziekana Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Poznańskiego w 1932 roku, a w roku 1933 po likwidacji Katedry dalej wykładał na poznańskiej uczelni. Podczas II wojny światowej uczestniczył w tajnym nauczaniu, a także był rektorem Uniwersytetu Ziemi Zachodnich. Mówiąc o głównych kierunkach jego twórczości pedagogicznej Autorka przypomniała, że dorobek Jaxy-Bykowskiego liczy ponad 200 publikacji ważnych dla nauk o wychowaniu. Jest on zaliczany do prekursorów pedagogiki eksperymentalnej w Polsce¹⁶. Publikował na tematy związane z kształceniem osobowości, uczestniczył w dyskusjach nad ideowym kształtem polskiego szkolnictwa lat międzywojennych, ideałami wychowania oraz teoriami wychowania społeczno-religijnego i moralnego. Zajmował się również badaniami nad dzieckiem i prezentował wyniki swoich badań pedologicznych. Jeśli chodzi o idee pedeutologiczne, które przywołuje Autorka, trzeba powiedzieć, że Jaxa-Bykowski posiadał duże doświadczenie pedagogiczne jako nauczyciel szkół średnich oraz nauczyciel akademicki. Wypowiadał się także w kwestiach pedeutologicznych. Szukał odpowiedzi na pytanie jaki powinien być nauczyciel oraz jakie są jego zadania. Próbę odpowiedzi na tak postawione pytania podjął w wykładzie inauguracyjnym jego działalności akademicką w Uniwersytecie Poznańskim¹⁷. Podkreślił w nim wagę pracy nauczyciela dla przyszłości, sformułowanie przez pedagoga właściwego celu swej pracy, poznanie uczniów i określenie ich zdolności, pracę ze środowiskiem rodzinnym, a także twórczą

---

go w poglądach Ludwika Jaxy-Bykowskiego, w: Biografie pedagogiczne. Szkice do portretu galicyjskiej pedagogii, red. C. Majorek, J. Potoczny, (Galicja jej dziedzictwo, t. 9), Rzeszów 1997.

¹⁶ L. Jaxa-Bykowski, *Zasady pedagogiki doświadczalnej*, Lwów 1920.

¹⁷ L. Jaxa-Bykowski, *O godności stanu nauczycielskiego*, Kraków 1928.

pracę nauczyciela i popularyzację wiedzy¹⁸. Autorka zwraca uwagę, że Jaxa-Bykowski, podobnie jak jego mistrz, łączył działalność naukową z aktywnością oświatową i popularyzacją wiedzy pedagogicznej.

Bohaterem kolejnego, czwartego rozdziału, jest „Tadeusz Czeżowski – nauczyciel w służbie uniwersytetu” (s. 147–194). W tej części pracy Autorka również przybliżyła etapy życia i działalności akademickiej mistrza i nauczyciela, wyróżniając etap lwowski, warszawsko-wileński i toruński. Czeżowski był polskim filozofem, logikiem i etykiem¹⁹. Wykładowcami Czeżowskiego byli J. Puzyna, K. Twardowski i M. Wartenberg, W. Witwicki i J. Łukasiewicz. Po odbyciu rocznej praktyki nauczycielskiej w VI Gimnazjum we Lwowie pod kierunkiem profesora Karola Czajkowskiego oraz Macieja Rataja został nauczycielem tego gimnazjum. W latach 1915–1918 był kierownikiem kancelarii uniwersyteckiej, a więc w czasie, gdy rektorem był Twardowski. W 1918 roku wyjechał ze Lwowa do Warszawy i dzięki poparciu Twardowskiego został powołany na urzędnika w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (został mianowany na stanowisko starszego referenta). W 1920 roku habilitował się na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, a w roku 1923 został mianowany profesorem nadzwyczajnym filozofii w Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie. Po wojnie Czeżowski został przesiedlony do Torunia. Uczestniczył w pracach organizacyjnych powstającego tam Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, na którym wykładał aż do przejścia na emeryturę w 1960 roku. Środowisko toruńskie doceniło jego zasługi, co znalazło odzwierciedlenie w nadaniu mu tytułu doktora honoris causa. Jeśli chodzi o idee pedeutologiczne zawarte w dorobku Czeżowskiego, Autorka zwraca uwagę na to, że przede wszystkim odnosił się do roli nauczyciela akademickiego. Całym swoim życiem dał przykład tego, kim powinien być nauczyciel akademicki i jak należy służyć uniwersytetowi i nauce, a postawę tę zawdzięczał swojemu mistrzowi – Twardowskiemu. Szulakiewicz podkreśla, że źródłem zapatrywań na istotę pracy nauczyciela akademickiego należy upatrywać w relacji Twardowskiego z Czeżowskim,

¹⁸ L. Jaxa-Bykowski, *Praca naukowa nauczyciela jako ważny czynnik pracy dydaktycznej*, „Czasopismo Przyrodnicze” 1933, z. 5–7; tenże, *Nauczyciel szkoły powszechnej jako pracownik naukowy*, „Szkoła” 1919.

¹⁹ *Tadeusz Czeżowski (1889–1981). Dziedzictwo idei: logika, filozofia, etyka*, red. W. Tyburski, R. Wiśniewski, Toruń 2002.

która z relacji mistrz – uczeń z czasem przerodziła się w przyjaźń. Czeżowski postrzegał dzieło pedagogiczne swojego mistrza z dużym szacunkiem i uznaniem. Mówił więc o metodzie pracy nauczycielskiej Twardowskiego (starannie przygotowane wykłady, określenie celu pedagogicznego, wzór jaki dawał własnym życiem oraz twórczością), wartości jego nauczania, etyce badań naukowych. Nie dziwi zatem fakt, że Czeżowski przyjął metodę pracy pedagogicznej Twardowskiego i był jej znakomitym kontynuatorem. Z kolei w pamięci swoich uczniów i opiniach kolegów jawił się jako człowiek skromny, przestrzegający zasad moralnych, reguł, ale też jako człowiek ładu, oddany służbie uniwersytetowi i nauce.

Ostatni, piąty rozdział zatytułowano „Izydora Dąbska – pedagog etycznej niezłomności i intelektualnej pokory” (s. 195–222). Zaprezentowano w nim koleje życia akademickiego, wzór niezłomnego filozofa i pedagoga, a także poetycką formę pamięci o Izydorzcie Dąbskiej. Z rozważań Autorki dowiadujemy się, że Dąbska była uczennicą i współpracowniczką Kazimierza Twardowskiego (w latach 1926–1930 była jego asystentką), a także przedstawicielką wspomnianej lwowsko-warszawskiej szkoły filozoficznej. Pracowała w lwowskich szkołach średnich, utrzymując jednocześnie ścisły kontakt z Uniwersytetem Jana Kazimierza. Współpracowała z lwowskim środowiskiem filozoficznym, działając aktywnie w Polskim Towarzystwie Filozoficznym (m.in. w latach 1931–1939 była członkiem Komitetu Redakcyjnego Biblioteki Filozoficznej PTF oraz od 1937 roku członkiem Zarządu PTF i przewodniczącą sekcji teorii poznania). Brała również aktywny udział w zjazdach filozoficznych krajowych i zagranicznych. Jeszcze przed śmiercią Twardowskiego coraz większy wpływ na twórczość Dąbskiej zaczął wywierać Władysław Witwicki, jeden z pierwszych uczniów Twardowskiego. W 1956 roku Dąbska otrzymała zaproszenie do objęcia katedry w Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie oraz w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zdecydowała się ostatecznie przyjąć ofertę Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie objęła Katedrę Historii Filozofii i wkrótce zgromadziła wokół siebie grupę uczniów i współpracowników²⁰. Autorka *O uczących i uczonych* zwróciła

²⁰ Izydora Dąbska pozostawiła dorobek składający się z blisko 300 prac, w tym 11 książek, ponad 100 większych artykułów i rozpraw, kilkunastu przekładów (dzieł: Witwickiego, Leibniza, Kartezjusza, Teofrasta, Twardowskiego, Sekstusa Empiryka, Tatarkiewicza, etyków i semiotyków staro-

uwagę, że Dąmbska w całej swej działalności wykazywała się niepospolitymi cechami osobowości, ważnymi w pracy pedagogicznej i naukowej. Także w opinii swego mistrza była osobą o wyjątkowych kwalifikacjach, nieprzeciętnej inteligencji oraz niezwyklej sumienności. Ciekawym i ważnym dowodem uznania, jakim się cieszyła, jest poetycka forma pamięci o Dąmbskiej. Była ona bowiem bohaterką utworów poetyckich. Wiersze dedykowali jej Stanisław Łempicki oraz Zbigniew Herbert. Są one pięknym zapisem opinii środowiska o jej postawie i pracy. Zdaniem Autorki, Dąmbska zasłużyła na miano filozofa niezłomnego.

Podsumowując, trzeba stwierdzić, że praca *O uczących i uczonych* jest próbą ukazania myśli pedeutologicznej szkoły lwowsko-warszawskiej. Zarysy portretów wybitnych przedstawicieli tej szkoły filozoficznej dają wyobrażenie o zawodzie nauczyciela. Autorka pokazała, jak wielki wpływ na styl pracy pedagogicznej i światopogląd pedeutologiczny miały doświadczenia edukacyjne wyniesione ze studiów uniwersyteckich, a także ze spotkań z wybitnymi uczonymi-mistrzami. Zwłaszcza spotkania z Twardowskim i prezentowany przez niego model pracy oraz styl nauczania miały tu kluczowe znaczenie. Szulakiewicz stwierdza, że można w tym przypadku mówić o dziedzictwie pedeutologicznym, gdyż to właśnie w zaprezentowanych w książce przykładach uczniowie realizują testament pedagogiczny swojego mistrza.

BIBLIOGRAFIA

- Ajdkiewicz K., *Pozanaukowa działalność Kazimierza Twardowskiego*, „Ruch Filozoficzny” 1959, t.19, nr 1–2.
- Jadczak R., *Kazimierz Twardowski – twórca szkoły lwowsko-warszawskiej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1991.
- Jaxa-Bykowski L., *Nauczyciel szkoły powszechnej jako pracownik naukowy*, „Szkoła” 1919.

żytnych, E. Minkowskiego), kilkudziesięciu recenzji oraz kilkuset odczytów i wykładów pozauniwersyteckich. Poza tym w latach 1937–1983, w ramach współpracy z ukazującą się w Paryżu Bibliographie de la Philosophie, opracowała dla tego wydawnictwa ponad półtora tysiąca not bibliograficznych dotyczących polskich publikacji filozoficznych. Jej działalność nauczycielska wywarła także znaczący wpływ na rozwój powojennej filozofii polskiej. Udało jej się skupić wokół siebie dość liczne grono uczniów i współpracowników (należeli do nich m.in. Władysław Cichoń, Zbigniew Herbert, Jerzy Perzanowski, Władysław Stróżewski, Adam Węgrzecki, Jan Woleński, Leopold Zgoda, Zbigniew Zwinogrodzki).

- Jaxa-Bykowski L., *O godności stanu nauczycielskiego*, „Pedagogjum”, Kraków 1928.
- Jaxa-Bykowski L., *Praca naukowa nauczyciela jako ważny czynnik pracy dydaktycznej*, „Czasopismo Przyrodnicze” 1933, z. 5–7.
- Jaxa-Bykowski L., *Zasady pedagogiki doświadczalnej ze szczególnem uwzględnieniem szkoły polskiej: powszechne wykłady uniwersyteckie wygłoszone we Lwowie w roku 1917*, Książnica Polska T-wa Nauczycieli Szkół Wyzszych, Lwów 1920.
- Nalaskowski S., Szulakiewicz W., *Pedagogika Toruńska. Od katedry do wydziału*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2009.
- Szulakiewicz W., „Rozprawy z Dziejów Oświaty” (1958–2002). *Studium z historii czasopisma*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2004.
- Szulakiewicz W., *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1918–1939. Studium historiograficzne*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2000.
- Szulakiewicz W., *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1944–1956*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2006.
- Szulakiewicz W., *Historia oświaty i wychowania w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2007, nr 23.
- Szulakiewicz W., *O uczących i uczonych. Szkice z pedeutologii historycznej*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2014.
- Szulakiewicz W., *Problemy ideałów wychowania i ustroju szkolnego w poglądach Ludwika Jaxy-Bykowskiego*, w: *Biografie pedagogiczne. Szkice do portretu galicyjskiej pedagogii*, red. C. Majorek, J. Potoczny, (Galicja jej dziedzictwo, t. 9), Wydawnictwo WSP, Rzeszów 1997.
- Szulakiewicz W., *Stanisław Łempicki – twórca łwowskiej szkoły historii wychowania*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2012.
- Szulakiewicz W., *Władysław Serebyński. Studium z dziejów pedagogiki galicyjskiej*, Wydawnictwo WSP, Rzeszów 1995.
- Szulakiewicz W., *Wanda Bobkowska (1880–1948). Szkic z historii polskiej historiografii edukacyjnej*, Fosze, Rzeszów 1998.
- Tadeusz Czeżowski (1889–1981). Dziedzictwo idei: logika, filozofia, etyka*, red. W. Tyburski, R. Wiśniewski, Wydawnictwo UMK, Toruń 2002.
- Woleński J., *Szkola Łwowsko-Warszawska w polemikach*, Scholar, Warszawa 1997.
- Woleński J., *Filozofia szkoły łwowsko-warszawskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1986.
- Twardowski K., *O dostojeństwie uniwersytetu*, Uniwersytet Poznański, Poznań 1933.

ADRES DO KORESPONDENCJI

Dr Joanna Falkowska
 Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
 Wydział Nauk o Wychowaniu, Katedra Historii Myśli Pedagogicznej
 jfal@umk.pl